

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**
з навчальної дисципліни «**Основи наукових досліджень**»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 №7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 №7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 №8)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук
Пономаренко Я.С.

Рецензенти:

1. Професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Охріменко І.М.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 6							
Тема № 1. Наука й наукові дослідження у сучасному світі.	15	4	-	2	-	9	екзамен
Тема № 2. Основи методології наукової діяльності. Методи дослідження.	15	4	-	4	-	7	
Тема № 3. Технологія наукових досліджень.	15	4	-	4	-	7	
Тема № 4. Технологія написання наукових публікацій.	15	4	-	4	-	7	
Тема № 5. Роль особистості вченого у процесі формування наукової школи.	15	4	-	4	-	7	
Тема № 6. Організація наукового дослідження та публікування результатів наукових досліджень.	15	4	-	6	-	5	
Всього за семестр № 6:	90	24	-	24	-	42	

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 6							
Тема № 1. Наука й наукові дослідження у сучасному світі.	15	-	-	1	-	14	

Тема № 2. Основи методології наукової діяльності. Методи дослідження.	15	-	-	1	-	14	екзамен
Тема № 3. Технологія наукових досліджень.	15	2	-	1	-	12	
Тема № 4. Технологія написання наукових публікацій.	15	2	-	1	-	12	
Тема № 5. Роль особистості вченого у процесі формування наукової школи.	15	-	-	-	-	15	
Тема № 6. Організація наукового дослідження та публікування результатів наукових досліджень.	15	2	-	2	-	11	
Всього за семестр № 6:	90	6	-	6	-	78	

3. Методичні вказівки до практичних занять.

Тема № 1 Наука й наукові дослідження у сучасному світі.

Практичне заняття: вибір теми наукового дослідження.

Навчальна мета заняття: закріпити знання щодо основних етапів процесу наукових досліджень.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Бачення здобувачем своєї майбутньої теми наукового дослідження.
2. Доповнення та корекція отриманих знань, вмінь та навичок.
3. Перевірка навичок інформаційного пошуку, який здійснюється шляхом відбору первинних і вторинних джерел науково-технічної інформації (НТІ) і її вивчення.

Література:

1. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2010. 240 с.
2. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посібник. Харків: Право, 2017. 446 с.
3. Корягін М.В., Чік М.Ю. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К.: Алерта, 2019. 490 с.
4. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
5. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / уклад.: А.В. Байлов, О.М. Литвинов, В.В. Чумак; за заг. ред. О.М. Головка. Харків : ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: папір, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає здобувачів вищої освіти, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: проведення наукових досліджень передбачає послідовне виконання цілої низки логічно взаємопов'язаних робіт, які умовно можна об'єднати в наступні основні етапи: вибір теми, інформаційний пошук, науковий пошук, впровадження.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання: Оберіть собі тему наукового дослідження і сформулюйте її актуальність, важливість, теоретичну або практичну спрямованість, корисність та наукову новизну. Написати есе за темою «*Моя майбутня тема наукового дослідження*».

Методичні матеріали до практичного заняття.

Процес вибору теми включає в себе такі види робіт:

- визначення напрямку досліджень;
- загальне ознайомлення з проблемою;
- вибір теми наукового дослідження і визначення відповідності її таким вимогам як актуальність і важливість проблем, теоретична або практична спрямованість і корисність, наукова новизна, наявність джерел і реальність її виконання;
- складання плану і програми проведення наукових досліджень із зазначенням термінів початку і закінчення виконання робіт;

Інформаційний пошук включає проведення наступних робіт:

- огляд існуючих вітчизняних і зарубіжних об'єктів дослідження або технологій, критичний аналіз переваг і недоліків;
- уточнення назви теми з метою приведення її у відповідність до змісту роботи;
- обґрунтування мети і загальної постановки завдань наукового дослідження.

Сучасний вимір суспільних проблем, відносин, постійних соціально-економічних змін, причин та тенденцій розвитку явищ, ситуацій потребує застосування не стільки дослідницького підходу-алгоритму, скільки творчого, відповідального та компетентного аналізу, доречного визначення проблеми, вміння професійно сформулювати альтернативу, гіпотезу та довести спроможність-неспроможність її практичного існування. Досить ефективним, що активізує студентський потенціал, методом контролю й перевірки знань більш високого порядку (за схемою: аналіз, синтез, творче застосування знань і оцінка) є **есе**.

У перекладі з англійської, есе (essay) означає «нарис», «твір», «спробу самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези». Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування. Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом. Есеїстичному стилю властиві образність, рухливість асоціацій, нерідко антитиповість мислення, орієнтування на інтимну відвертість і розмовну інтонацію. Деякими теоретиками розглядається як четвертий, поряд з епосом, лірикою і драмою, рід художньої літератури.

Індивідуалізація сучасних суспільних відносин та, як наслідок, індивідуалізація сучасної професійної освіти відкриті для застосування нових ефективних форм діяльності, в т.ч. навчальної. Ось чому есе (трансформований, адаптований, змінений жанр літератури) набуває все більшої популярності як вид письмової самостійної роботи українського студента, а саме: *як творчі міркування невеликого обсягу з вільною композицією, що виражає індивідуальні враження, міркування з конкретного питання, проблеми й свідомо не претендує на повноту й вичерпне трактування теми.*

Тому, **головна місія та мета есе** – це самостійне бачення студентом проблеми, питання, теми на підставі *опрацьованого* матеріалу та аргументів, у відповідності до *обраного* підходу, стилю тощо.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття викладач запитує у здобувачів, який досвід вони придбали впродовж заняття.

Тема № 2 Основи методології наукової діяльності. Методи дослідження.

Практичне заняття: формування методики та робочого плану дослідження.

Навчальна мета заняття: закріпити знання щодо логічного взаємозв'язку теми, проблеми, мети наукового дослідження та методів і прийомів, необхідних для проведення наукового дослідження.

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Закріплення отриманих знань про завдання і функції науки.
2. Отримати навички формулювання теми, мети і завдань наукового дослідження в їх логічному взаємозв'язку.
3. Перевірка навичок практичної роботи з психологічним інструментарієм та з рекомендованою літературою.

Література:

1. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посібник. Харків: Право, 2017. 446 с.
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.

3. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К. : Кондор, 2016. 206 с.

4. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

5. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. К.: ШООН НАПН України, 2017. 144с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: папір, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає здобувачів вищої освіти, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: методологічні основи (зазвичай їх називають більш коротко-методологія) утворюють ту частину науки, яка представляє собою вчення про її теорії і методи, про їх створення і застосування на практиці.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання. *Виберіть одну із запропонованих тем наукового дослідження та виконайте наступні завдання:*

1. На основі вивчення літературних джерел виявіть прикладні та наукові проблеми, які мають місце в рамках досліджуваної тематики.

2. Обґрунтуйте актуальність теми.

3. Визначте об'єкт і предмет дослідження.

4. Сформулюйте мету дослідження.

5. Конкретизуйте завдання та методи дослідження.

6. Обґрунтуйте практичну значимість роботи, вкажіть можливі зацікавлені організації та особи.

7. Побудуйте робочий план дослідження.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Методологія науки вирішує такі завдання, як виявлення об'єкта і предмета дослідження, постановка наукової проблеми, розробка методу вирішення даної задачі, перевірка достовірності оцінки значущості результатів наукового дослідження. Як впливає з самого терміну «методологія», не останню роль в методології науки відіграють питання побудови та застосування наукових методів. Метод-це сукупність розумових і практичних операцій, спрямованих на рішення конкретного типу завдань. Методи наукового пізнання класифікуються за різними підставами. Робочий план-це докладний проект дослідження, в якому визначаються основні параметри виконання науково-дослідної роботи.

Будь-яке наукове дослідження націлене на вирішення однієї або декількох завдань. Нагадаємо, що до основних завдань науки відносять:

- опис явищ дійсності;
- систематизація явищ дійсності;
- пояснення явищ дійсності;
- прогнозування явищ дійсності.

Теми:

1. Психологічні особливості дітей, що хворіють на алергійні захворювання.
2. Психологічні особливості дітей, що хворіють на бронхіальну астму.
3. Психологічні особливості дітей з ДЦП.
4. Психологічні особливості дітей з вегето-судинною дистонією.
5. Психологічні особливості дітей з черепно-мозковими травмами.
6. Психологічні особливості дітей з міопатіями.
7. Психологічні особливості дітей, що страждають на невротичні розлади.
8. Психологічні особливості дітей з неврозоподібними розладами.
9. Психологічні особливості дітей, що хворіють на епілепсію.
10. Психологічні особливості дітей з синдромом гіперактивності та дефіцитом уваги.
11. Психологічні особливості дітей із затримками психічного розвитку.
12. Психологічні особливості дітей з інтоксикаціями.
13. Психологічні особливості дітей, які часто хворіють.
14. Соціально-психологічні чинники емоційного вигорання.
15. Соціально-психологічні чинники організаційного стресу.
16. Психопрофілактика граничних нервово-психічних розладів у дорослих.
17. Навички ефективного подолання стресу.
18. Соціально-психологічні детермінанти ятрогенній.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття викладач запитує у здобувачів, який досвід вони придбали впродовж заняття.

Тема № 3 Технологія наукових досліджень.

Практичне заняття: результати наукового дослідження: види і вимоги.

Навчальна мета заняття: закріпити знання щодо комплексної психодіагностичної роботи психолога.

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Формування практичних навичок з підбору методик для комплексного психодіагностичного дослідження.
2. Доповнення та корекція отриманих знань, вмінь та навичок.
3. Перевірка навичок практичної роботи з психологічним інструментарієм та з рекомендованою літературою.

Література.**Основна:**

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посібник. Київ: Центр учб. літ., 2016. 357 с.
2. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К. : Кондор, 2016. 206 с.

3. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / уклад.: А.В. Байлов, О.М. Литвинов, В.В. Чумак; за заг. ред. О.М. Головка. Харків : ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.

Допоміжна:

4. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.

5. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень. К.: РНКЦ «ДІНІТ», 2010. 259 с.

6. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології : навчально-методичний посібник. Київ: Ніка-Центр, 2013. 204 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: папір, ручка, Бібліотечний портал ХНУВС.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає здобувачів вищої освіти, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: основні форми наукового пізнання (факт, гіпотеза, закон, концепція, теорія); поняття про наукові факти та їх роль у науковому дослідженні; формування та обґрунтування наукових гіпотез.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання. Складіть програму комплексного психодіагностичного вивчення особистості, яка включає в себе: - опис захворювання, - опис психологічного профілю особистості із цим захворюванням (ґрунтуючись на підручних з клінічної психології та періодичних виданнях, наприклад, статтях у наукових журналах, матеріалах конференцій тощо), - ознайомтесь з існуючими психодіагностичними методиками, які спрямовані на поглиблене вивчення особистості хворого (мінімальна кількість – 5 методик; методики потрібно спробувати на собі, додати стимульний матеріал та інтерпретацію).

Перелік тем:

1. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на цукровий діабет.
2. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на гіпотеріоз.
3. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на гіпертеріоз.
4. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на виразкову хворобу шлунку та дванадцятипалої кишки.
5. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на вегето-судинну дистонію.
6. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на гіпертонічну хворобу.

7. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на бронхіальну астму.
8. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на псоріаз.
9. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на алергічні захворювання.
10. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на ревматоїдний артрит.
11. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого на хронічний бронхіт.
12. Програма комплексного психодіагностичного вивчення хворого із остеохондрозом.
13. Програма комплексного психодіагностичного вивчення вагітної із патологією вагітності.
14. Програма комплексного психодіагностичного вивчення жінок із порушеннями менструального циклу.
15. Програма комплексного психодіагностичного вивчення жінок у клімактеричний період.
16. Програма комплексного психодіагностичного вивчення підлітка із дисморфоманією.
17. Програма комплексного психодіагностичного вивчення агресивної дитини.
18. Програма комплексного психодіагностичного вивчення сором'язливої дитини.
19. Програма комплексного психодіагностичного вивчення невпевненої у собі дитини.
20. Програма комплексного психодіагностичного вивчення дитини із акцентуацією характеру.
21. Програма комплексного психодіагностичного вивчення часто хворіючої дитини.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Приклад підбору психологічних методик для комплексного дослідження особистісних особливостей кандидатів в вихователі в заміщуючи сім'ї.

Пам'ятка психологу перед проведенням комплексного психодіагностичного обстеження:

1. На кожну процедуру діагностики психолог готує набір методик, залежно від поставленої дослідницької мети. Первинна діагностика є визначальною при компонуванні методик та виборі методів всіх наступних діагностичних процедур.

2. Активно використовуйте не тільки тестові методики, але й такі важливі методи психологічного дослідження як спостереження, бесіда, інтерв'ю і ін.

3. Комплексне психодіагностичне дослідження, яке припускає проведення не менше 10 методик повинне проводитись щонайменше в 3 зустрічі. Даний часовий мінімум необхідний для більш повного і глибокого вивчення особистісних особливостей кандидата. Власне психодіагностична процедура не повинна перевищувати 1,5 години, крім того, психолог повинен орієнтуватися на індивідуальний поріг стомлюваності обстежуваного. Не змушуйте респондентів

проходити весь масив тестів за одну зустріч! Це вкрай негативно впливає на якість відповідей.

4. Опитувальник тесту та бланк відповідей повинні бути надруковані на окремих аркушах, виключаючи назву методики і її мету.

5. Інструкції респонденту психолог повинен давати в усній формі, перед початком роботи відповісти на всі питання, що виникли. Після початку роботи над тестом – коментарі з боку фахівця не рекомендуються.

6. Висновки про особистісні особливості досліджуваного слід робити на основі тестування, проведеного за кількома (в тому числі і дублюючим методикам).

7. За результатами первинної діагностики, робиться додаткова добірка методик, уточнююча і така, що прояснює моменти, які викликали у психолога сумніви або неоднозначність при підрахунку результатів або в інтерпретації.

Методики, запропоновані в даному примірному переліку, спрямовані на всебічне вивчення особистісних особливостей дорослих людей, орієнтованих на виконання обов'язків вихователів в заміщаючий сім'ях.

1. Методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Альшиної, Л. Гозмана).
2. Тест «Велика п'ятірка».
3. Тест на визначення ставлення батьків до дитини .
4. Методика «Шкала сімейного оточення» (ШСО).
5. Методика діагностики типу акцентуації характеру «Чортова дюжина».
6. Методика «Самооцінка емпатійних здібностей».
7. Тест стратегії поведінки в конфлікті К. Томаса.
8. Методика «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ).
9. Методика «Шкала тривожності» Ч. Спілбергера.
10. Методика «Міра турботи».
11. Методика «Батьківсько-дитячі відносини» (PARI) (Е.С.Шеффер, Р.К.Белл)
12. Методика «Будинок, дерево, людина» (БДЛ).
13. Методика «Незакінчені речення» (Тест SSCT Сакса-Леві).
14. Метод колірних виборів модифікований колірний тест Люшера.

Схема експериментально-психологічного висновку.

Логічним завершенням психодіагностичної роботи із досліджуваним є написання комплексного експериментально-психологічного висновку. На сьогоднішній день, не існує єдиної, загальноприйнятої форми його написання (що обумовлено в першу чергу широким полем діяльності фахівця-психолога та розмаїттям запитів із якими доводиться працювати). Водночас, слід зауважити, що переважна більшість фахівців на практиці користується схемою, яка включає результати доекспериментального етапу психодіагностичного дослідження та 3 основні блоки експериментального етапу дослідження.

В результатах *доекспериментального етапу* відображуються: особливості встановлення контакту із досліджуваним, анамнез (якщо він відсутній), скарги хворого на психічну сферу (неуважність, погану пам'ять, втомлюваність тощо), поведінкові особливості в експерименті (зацікавленість у дослідженні або мотив експертизи, пасивність-активність, чи розумів сенс дослідження, старанно або

неохоче виконував завдання, реакція на підказки, чи виявляв інтерес до успіху своєї роботи, чи міг критично оцінити якість своїх досягнень і ін.), тип внутрішньої картини хвороби, очікування від лікування, плани на майбутнє тощо.

Експериментальний етап дослідження:

Перший блок присвячений аналізу результатів дослідження пізнавальної діяльності. Виклад матеріалу відбувається за логікою від простого до складного, характеризуються:

- психомоторний темп;
- психічна продуктивність;
- працездатність – показники гіпостенічної або гіперстенічної виснажуваності, ускладнення формування навичку роботи з методикою, наявність фазових коливань працездатності;
- функція активної (довільної) уваги: 5 характеристик – обсяг уваги, стійкість, концентрація, переключення і вибірковість (мотиваційний компонент);
- процеси і види пам'яті: 3 основних процеси – запам'ятовування, збереження, відтворення; 2 основних види – довгострокова і короткочасна. Психолога цікавлять механічні та смислові, асоціативні види запам'ятовування (різниця в їх успішності), вербальні та невербальні, відмінності між можливостями самостійного відтворення або впізнання. Бажано також виявлення обсягу пам'яті і можливостей тривалого утримання інформації. Основні види короткочасної пам'яті – безпосередня, механічна, оперативна, логічна;
- мислення: просторово-конструкторське мислення, вербально-логічне (понятійне) мислення. Важливо виявити конкретність, інертність або спотворення мислення. Вивчення процесу мислення повинне проводитися у всіх випадках, коли є підозра на порушення психічного розвитку і незалежно від встановленого рівня розвитку інтелекту. Також важливо виявити рівень розвитку вербального та невербального інтелекту, формування шкільних умінь і навичок, життєвої орієнтованості, можливостей розвитку інтелекту в процесі навчання;
- емоційно-особистісна сфера (емоційний фон – настрій, наявність різких коливань емоцій, феномени страхів, тривожності взагалі і шкільної особливо, існування внутрішньоособистісних конфліктів і механізмів компенсації, реакції в стані фрустрації. У деяких ситуаціях може бути бажаним з'ясування екстраверсії, нейротизму, особливостей темпераменту і ін.

Другий блок – результати дослідження особистісних властивостей, також подаються за логікою від простого до складного:

- біологічно обумовлені темпераментні риси особистості (активність, екстраверсія–інтроверсія, ригідність–лабільність, тривожність та ін.);
- соціально-детерміновані риси (характер, самооцінка, інтереси, ціннісні орієнтації);
- захисні та компенсаторні форми поведінки: 2 види: пасивні, несвідомі – механізми психологічного захисту; активні, свідомі – копінг-механізми, копінг-стратегії;

- стан емоційно-вольової сфери: енергетичний потенціал, мотиваційні аспекти, вольові якості. У підлітків бажано визначити наявність і тип акцентуації характеру, приділити увагу мотиваційній структурі особистості, спрямованості, самооцінці;
- відображення характеру міжособистісного взаємодії: соціальна адаптація, дотримання норм (конформність–нонконформізм), сфери значущих відносин, конфліктні сфери відносин.

Третій блок – це власне ті висновки, які ми можемо сформулювати ґрунтуючись на численних результатах експериментально-психологічного дослідження. Вибудовуючи висновки потрібно систематизувати ті феномени, які ми спостерігали і спробувати укласти їх в існуючі класифікації (наприклад, типологія акцентуацій за Личко А., порушення мислення за Зейгарнік Б.В., патопсихологічні симптомокомплекси і ін.). Слід спробувати ідентифікувати джерело проблеми (наприклад, порушення психічної діяльності, пов'язані з недоліками мікросоціальної ситуації розвитку; з частими соматичними захворюваннями; обумовлені первинним або вторинним дефектом; явищами ретардації, акселерації, асинхронії і т. ін.). Можна намітити можливі шляхи вирішення проблеми або надати рекомендації (наприклад, досить зміни виховного підходу; бажані зміна місця і форми навчання; необхідна консультація фахівців іншого профілю: лікаря, логопеда, невропатолога; необхідні і можливі психокорекційні та тренінгові заходи.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття викладач запитує у здобувачів, який досвід вони придбали впродовж заняття.

Тема № 4 Технологія написання наукових публікацій.

Практичне заняття: технологія роботи з науковою літературою, аналіз наукових публікацій та форми представлення наукового дослідження.

Навчальна мета заняття: закріпити знання щодо правил ефективної роботи з науковою літературою, набути навички аналізу наукових текстів та представлення результатів наукового дослідження.

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Формування практичних навичок роботи з літературою в процесі наукового дослідження.
2. Доповнення та корекція отриманих знань, вмінь та навичок.
3. Перевірка навичок практичної роботи з психологічним інструментарієм та з рекомендованою літературою.
4. Виявлення в науковій статті структурних елементів відповідної дослідницької роботи.

5. Формування практичних навичок з підготовки ілюстративних матеріалів (плакатів і слайдів), супроводжуючих представлення доповіді, з урахуванням закономірностей сприйняття зорової інформації людиною.

Література.

Основна:

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посібник. Київ: Центр учб. літ., 2016. 357 с.
2. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К. : Кондор, 2016. 206 с.
3. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / уклад.: А.В. Байлов, О.М. Литвинов, В.В. Чумак; за заг. ред. О.М. Головка. Харків : ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.
4. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2010. 240 с

Допоміжна:

5. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. 3-е вид., перероб. і допов. К.: ВД «Професіонал», 2015. 240 с.
6. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень. К.: РНКЦ «ДІНІТ», 2010. 259 с.
7. Михайличенко О.В. Історія науки і техніки : навч. посіб. Суми : СумДПУ, 2013. 346 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: папір, ручка, Бібліотечний портал ХНУВС, бібліотечні каталоги.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає здобувачів вищої освіти, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: роль інформації в наукових дослідженнях, зв'язок дослідницької та інформаційної діяльності; літературні джерела, матеріали практики, результати наукових досліджень, нормативні документи; первинна і вторинна наукова інформація; сигнальна, релевантна (виправдана), бібліографічна і нова (основна) інформація; форми сигнальної інформації: реферат, анотація, тези, резюме; рецензія як вид науково-критичної статті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання 1. Підготуйте список психологічної літератури для молодих людей, які мають намір взяти шлюб з проблем адаптації до подружнього життя, рольових конфліктів та їх вирішення, кризових періодів спільного життя, враховуючі вікові, гендерні та соціально-економічні особливості даної цільової аудиторії.

Список літератури:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Методичні матеріали до практичного заняття.

Різні види робіт з літературними джерелами, що проводяться в рамках наукового дослідження, утворюють сувору послідовність етапів, яка підпорядковується логічним правилам збору і обробки інформації.

Першим етапом роботи з науковою літературою є основний науковий потенціал. Бібліографія – це перелік різних інформаційних документів із зазначенням наступних даних: прізвище та ініціали автора, назву джерела, місце видання, видавництво, рік видання, обсяг джерела в сторінках.

Для підбору бібліографічних відомостей використовуються такі джерела інформації:

- прикнижна і пристатейна бібліографії (тобто списки літератури в книгах і статтях з досліджуваної теми);
- бібліотечні каталоги книг і статей-систематичні і предметні;
- реферативні журнали -спеціальні і загальні.

Завдання 2.

1.Сформуйте параметри бібліографії і складіть бібліографічний список літературних джерел з тематики своєї науково-дослідницької роботи.

2.Проведіть структурний аналіз однієї з наукових статей, які увійшли до складеного вами бібліографічного списку.

Методичні матеріали до практичного заняття.

При читанні наукової статті важливо розуміти, що наукова стаття являє собою опис деякого наукового дослідження: його задуму і результатів, прийнятих гіпотез і аксіом, методів і моделей. Для того щоб читач зміг «побачити» за рядками тексту основні ідеї проведеної дослідницької роботи, він повинен вміти правильно структурувати статтю.

Структурувати наукову статтю-значить знайти в тексті статті опис ключових елементів відповідного наукового дослідження в їх логічному взаємозв'язку.

У процесі структурування наукової статті читачем повинні бути встановлені такі ключові елементи наукового дослідження:

- 1.Проблема предметної області.
- 2.Наукова проблема.
- 3.Об'єкт наукового дослідження.
- 4.Предмет наукового дослідження.
- 5.Мета наукового дослідження.
- 6.Гіпотеза.
- 7.Факти, на основі яких сформульована гіпотеза.

8.Застосовані методи наукового дослідження.

9.Отримані висновки.

10.Науковий результат.

Деякі з перерахованих елементів можуть бути описані в тексті статті явно, інші - неявно. У другому випадку читач повинен сформулювати відповідні елементи наукового дослідження самостійно. Структурування наукової статті дозволяє виділити її головні ідеї, виявити місце роботи в загальному ряді сучасних наукових досліджень, а також зрозуміти теоретичну і прикладну цінність отриманих результатів.

Завдання 3. Підготуйте текст доповіді та слайд-презентацію, що будуть ілюструвати актуальність, мету, об'єкт, предмет і гіпотези вашої науково-дослідницької роботи. При підготовці слайдів необхідно врахувати закономірності сприйняття людиною зорової інформації.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Психологами встановлено такі закономірності сприйняття тексту на плакатах і слайдах:

- ❖ довжина рядків стомлює погляд;
- ❖ короткі абзаци сприймаються краще, ніж довгі;
- ❖ краще, якщо частина інформації буде представлена у вигляді рисунків або і графіків;
- ❖ текст, набраний з використанням великих і малих літер, сприймається краще, ніж текст, переданий буквами одного розміру;
- ❖ текст з обрамленням краще привертає увагу, при цьому велику роль відіграє і форма обрамлення;
- ❖ текст, вирівняний по лівому краю, але не вирівняний по правому, читається легше;
- ❖ надлишок виділених фрагментів тексту (ВЕЛИКІ БУКВИ, підкреслення, напівжирний, курсив, розріджений шрифт т.п.) може виглядати нав'язливо, інформація здається «розпатланою»;
- ❖ світлий і бліді елементи візуалізованого повідомлення краще виглядають у верхній частині плаката, а темні - в нижній;
- ❖ використання холодних кольорів (синього, блакитного, синьо-зеленого) діє на глядачів заспокоїливо;
- ❖ використання теплих кольорів (червоного, оранжевого, жовтого) дозволяє привернути увагу, активізувати мислення глядачів;
- ❖ зелений колір знижує втому і сприяє бадьорому настрою.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно технології роботи з науковою літературою.

Тема № 5. Роль особистості вченого у процесі формування наукової школи.

Практичне заняття: дослідження типів інноваційного мислення, типів навчання та роботи з інформацією, дослідницького потенціалу та рівня креативності

Навчальна мета заняття: закріпити знання щодо інноваційного мислення, типів навчання та роботи з інформацією особистості, дослідницького потенціалу та рівня креативності особистості вченого..

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Формування практичних навичок визначення щодо інноваційного мислення та його типів.
2. Формування практичних навичок визначення щодо типів та роботи з інформацією особистості.
3. Формування практичних навичок визначення дослідницького потенціалу.
4. Формування практичних навичок визначення щодо особливостей типів мислення та рівня креативності.
5. Перевірка навичок практичної роботи з психологічним інструментарієм та з рекомендованою літературою.

Література.

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посібник. Київ: Центр учб. літ., 2016. 357 с.
2. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2010. 240 с.
3. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посібник. Харків: Право, 2017. 446 с.
4. Корягін М.В., Чік М.Ю. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К.: Алерта, 2019. 490 с.
5. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
6. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К. : Кондор, 2016. 206 с.
7. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / уклад.: А.В. Байлов, О.М. Литвинов, В.В. Чумак; за заг. ред. О.М. Головка. Харків : ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
9. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. К.: ІПОД НАПН України, 2017. 144с.
10. Методичні рекомендації для організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методологія наукового дослідження» (для студентів денної та

заочної форм навчання усіх напрямів підготовки) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. О.К. Садовніков. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 43 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: ручка, тестовий буклет з стандартною інструкцією, стандартний бланк відповідей.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає здобувачів вищої освіти, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: роль особистості вченого у процесі формування наукової школи; формування особистості науковця; виховання творчих здібностей; риси творчої особистості «ідеального» вченого як суб'єкта наукового пізнання; формування особистості науковця; виховання творчих здібностей; проблема гармонії істини, добра та краси у творчості вченого; свобода наукового пошуку та соціальна відповідальність науковця.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання 1. Дослідити власний тип інноваційного мислення за методикою М. Кіртона та підготувати психологічний висновок.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Слід звернути увагу, що **інновативність** - *характеристика, без прояву якої неможливо впровадження і ефективна реалізація інновацій в організації*. Нам видається, що феномен інновативності слід розглядати не тільки як характеристику особистості (соціально-психологічний підхід) або організації в цілому (соціологічний підхід) а, насамперед, як характеристику соціально-професійної групи .

Інновативний потенціал соціально-професійної групи визначається як внутрішня готовність даної професійної групи до сприйняття нового, що дозволяє подолати природний опір нововведенням в організації. Професійна діяльність вчених як професійно-соціальної групи необхідно потребує внутрішнього готовності та відкритості до змін, тобто в прояві інновативності. Реформування системи освіти та наукової діяльності, впровадження змін неможливо без проявів внутрішньої готовності професійного середовища до сприйняття нового. В даному випадку, можливість реалізації інновації в системі освіти та науки буде визначатися готовністю професійного співтовариства до сприйняття нового знання та інформації, адекватної оцінки того, що відбувається, умінням перебудувати свою поведінку, професійну діяльність з урахуванням запитів сучасного суспільства, а також практичної їх реалізацією.

Інновативний потенціал може бути розглянутий, на наш погляд як *системна організація психологічних особливостей, що визначають внутрішню готовність і відкритість до сприйняття нового, що дозволяє подолати природний опір нововведенням у відповідних професійних структурах*. Інновативний потенціал проявляє себе у формах нестандартного, сверадаптивної поведінки і гнучкого,

творчого мислення в процесі реалізації професійних компетенцій на вчених та викладачів.

Індикатор Кіртон призначений для визначення типу інноваційного мислення (адаптори - інноватори).

Відповідно до теорії Кіртон, кожна особистість має свій бажаний стиль мислення, який впливає на підхід людини до вирішення завдань, прийняття рішень і творчості в цілому. Стиль мислення кожної людини розташований між двома полюсами єдиної шкали. Люди, поведінка яких близько до одного полюса, називаються «інноваторами», ті, чия поведінка близько до іншого краю шкали, - «Адаптори».

Інноватори часто віддають перевагу мінливим умовам роботи, схильні до переоцінки і новим визначенням проблем та умов. Однак вони не завжди доводять до кінця початі ними проекти.

Адаптори віддають перевагу добре структурованим і стабільним умовам роботи. Вони вдосконалюють існуючі методи і практику, і пропонують такі шляхи виконання завдань, які можна реалізувати, не порушуючи існуючих традицій.

У деяких стиль мислення лежить особливо близько до однієї або іншої точки. Таких людей можна назвати суперадапторами або суперінноваторами.

Характеристики суперадаптора:

- Точний, надійний, методичний, розсудливий.
- Вирішує проблеми перевіреними і зрозумілими шляхами.
- Вирішує проблеми шляхом внесення поліпшень і підвищення ефективності.
- Рідко вступає в конфлікт з правилами, забезпечує стабільність в групі.
- Зрідка генерує безпечні ідеї.
- Пропонує рішення, які прийнятні для більшості.

Характеристики суперінноватора:

- Виглядає як недисциплінована людина, мислить неординарно.
- Ставить під сумнів базові положення, включаючи загальноприйняті.
- Вирішує завдання, заново визначаючи їх або змінюючи їх умови.
- Часто кидає виклик правилам.
- Генерує безліч ідей, часто таких, які виглядають ризикованими.
- Пропонує рішення, які не завжди прийнятні для більшості.

Тестовий матеріал

Інструкція: «Оцініть за п'ятибальною шкалою (мінімум - 1, максимум - 5 балів) ступінь відповідності Ваших переваг наведеним нижче судженням».

1. Мені симпатичні люди, які змінили за своє життя кілька професій.
2. Я не боюся зустрічей і контактів з незнайомими мені раніше людьми.
3. Генерування ідей є однією з моїх природних якостей.
4. Я схильний захоплюватися ідеями, які приходять мені в голову.

5. Мені комфортно працювати в колективі з людьми, готовими приймати і доводити мої ідеї.
6. Я жваво цікавлюся результатами нової діяльності моїх колег.
7. Я готовий взятися за виконання нової роботи, яка здалася мені цікавою, незважаючи на небезпеку невдачі.
8. Я готовий поступитися інтересами моєї кар'єри заради участі в новій цікавій діяльності.
9. Я готовий вкласти особисті гроші в ризиковий захід.
10. Мені симпатичні люди, схильні до ризику.
11. Я часто дивую колег неординарними пропозиціями.
12. Багато хто вважає мене недостатньо дисциплінованою людиною.
13. Я часто ставлю під сумнів загальноприйняті постулати.
14. Отримуючи завдання від керівництва, я часто сумніваюся в її коректності та доцільності.
15. Багато хто вважає мене порушником спокою в колективі.
16. Я здатний «заразити» своїми ідеями оточуючих.
17. Я генеруючи багато нових ідей, деякі з яких згодом сам визнаю нерозумними.
18. Багато з моїх пропозицій навколишні вважають неприйнятними.
19. Часто мої пропозиції, що зустрічали спочатку протест, згодом признавалися більшістю пов'язаних з ними людей.
20. Я вважаю, що найкраще рішення будь-якої проблеми - в радикальній перебудові системи.
21. Мене дратують надмірно педантичні люди.
22. Я готовий протистояти більшості оточуючих у відстоюванні моїх ідей.
23. Я люблю вивчати нові області знань.
24. Здійснюючи прогулянки, я вважаю за краще ходити різними маршрутами.
25. Я не боюся вступити на роботу в організацію, що знаходиться в стадії становлення.
26. Я з цікавістю вирушаю в поїздки в нові, невідомі мені місця.
27. Якби дозволяли кошти, я міняв би автомобілі якомога частіше.
28. Я готовий вкладати особисті заощадження в створення венчурного підприємства (фірми, що займається прикладними науковими дослідженнями і розробками, проектно-конструкторської діяльністю, впровадженням технічних нововведень, технологічних нововведень).
29. Я готовий виступити ініціатором створення і керівником венчурного підприємства.
30. Я високо ціную особисту свободу і можливість ініціативної діяльності (навіть на шкоду власному комфорту).
31. Мені несимпатичні надмірно обережні люди.

32. Я ціную автономність в роботі.

Обробка та аналіз отриманих результатів дослідження:

Індикатор Кіртонна дозволяє визначити, в якому місці між двома крайніми точками шкали розміщується стиль мислення тієї чи іншої людини. Він містить перелік з 32 пунктів, які дозволяють отримати кількісну міру стилю мислення. Теоретичні межі шкали - від 32 до 160 при середньому значенні 96. Практичний аналіз великої вибірки (більше 500 вимірювань) дає межі 45 - 146 при нормальному розподілі і середньому значенні, рівному 95 (98 - для чоловіків і 91 - для жінок).

Для оцінки інноваційних характеристик виділяються шість груп мислення. Між суперадапторами (32 - 54 балів) і суперінноваторами (138 - 160 балів), які займають крайні позиції, знаходяться ще чотири групи: адаптори (54-75 балів), слабо виражені адаптори (75-96 балів), слабо виражені інноватори (96 -117) і інноватори (117- 138 балів). Основна відмінність між ними - це швидкість генерування ідей і їх неординарність

У цьому континуумі не може бути "поганого" або "хорошого" місця; кожен здатний генерувати творчі рішення, але відмінності в пропозиціях різних людей є відображенням відмінностей в стилях їх мислення. Проте, отримавши одне і те ж завдання, адаптери та інноватори воліють виконувати його по-різному.

Завдання 2. Дослідити власні типи навчання та роботи з інформацією за тестом П. Хоні та А. Мамфорда та підготувати психологічний висновок.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Британські психологи Пітер Хані і Алан Мамфорд розробили тест, який широко застосовується в різного роду організаціях. Тест головним чином зосереджується на третьому з елементів, складових індивідуального стилю навчання, тобто на тому, як обробляється інформація, що поступає. Розрізняють чотири види стилю навчання: діяч, спостерігач, прагматик і теоретик.

Визначення Хані і Мамфорда часто є зручним інструментом для з'ясування способу, яким ви віддаєте перевагу перетворювати отриману інформацію в дії. Вони не описують всі елементи стилю навчання, але дозволяють отримати реалістичну і наочну картину ваших індивідуальних схильностей.

Якщо ви відноситеся до діячів, то без довгих роздумів засукати рукави і беретеся за справу. Ви насолоджуєтеся безпосередністю вражень і раді всього нового. Ви волієте спочатку робити, а потім думати. Вам подобається бути активним, і, зіткнувшись з проблемою, ви негайно кидаєте всі сили на її рішення. Можливо, ви товариські від природи. **Ваш девіз:** «*Все в житті треба спробувати*».

Якщо ви відноситеся до спостерігачів, то зазвичай не берете участі в діяльності. На зборах ви, ймовірно, сідаєте в задніх рядах. Перш ніж ухвалити якесь рішення, ви любите збирати різного роду інформацію. Ви волієте спочатку побачити, як розвивається ситуація, а тільки потім висловити свою думку.

Ймовірно, вам від природи властива обережність. **Ваш девіз:** «Спочатку я повинен це обдумати».

*Якщо ви належите до теоретиків, то схильні вибудовувати логічну послідовність подій, щоб підігнати їх під певну модель. Ви любите шаблони, системи та правила. Ви обожаєте бути незалежним і аналітичним. Ви можете бути корисні для ретельного аналізу і не відкинете ідею просто тому, що вона не збігається з вашим світоглядом. **Ваш девіз:** «Подивимося, як це узгоджується з...»*

*Якщо ви відноситеся до прагматиків, то завжди прагнете перевірити ідеї на практиці. Ви завжди експериментуєте. Ви хочете займатися справою, а не просто розмовляти. Прочитавши щось цікаве, ви відразу ж спалахуєте бажанням це здійснити. **Ваш девіз:** «Повинен існувати спосіб краще».*

Опитувальник визначення стилю навчання П. Хоні та А. Мамфорда.

Інструкція: «Опитувальник побудований так, щоб виявити бажаний Вами стиль (стилі) навчання. За роки роботи Ви, ймовірно, виробили звички навчання, які допомагають Вам в деяких випадках отримувати більшу користь. Опитувальник допоможе Вам визначити Ваші переваги в навчанні таким чином, щоб Ви могли вибрати методи навчання, які в більшій мірі підходять Вашому стилю. Обмеження за часом заповнення цього опитувальника немає. Точність результатів залежить від того, наскільки Ви відверті. Тут немає правильних або неправильних відповідей. Якщо Ви більше згодні, ніж не згодні з якимось твердженням, то обведіть номер кружком. Якщо Ви більше не згодні, ніж згодні, закресліть номер хрестиком. Обов'язково зазначте кожен пункт кружком або хрестиком».

Тестовий матеріал

1. Я маю чіткі переконання щодо того, що є правильним, а що неправильним, що добре, а що погано.
2. Я часто дію без урахування можливих негативних наслідків.
3. Я маю схильність вирішувати завдання, просуваючись крок за кроком.
4. Я вважаю, що формальні процедури обмежують людей.
5. Я маю репутацію людини, яка говорить те, що думає, просто і прямо.
6. Я часто знаходжу, що дії, засновані на почуттях, є такими ж розумними, як і дії, засновані на ретельному обмірковуванні і аналізі.
7. Мені подобається такий вид роботи, при якому я маю час для ретельної підготовки і виконання.
8. Я часто запитую людей про їх основні переконання.
9. Найбільш істотним є питання, чи працює це на практиці.
10. Я активно прагну до придбання нового досвіду.
11. Коли я чую про якусь нову ідею або підхід, я негайно починаю працювати над їх застосуванням на практиці.
12. Я прихильник самодисципліни, такої як дотримання дієти, виконання регулярних фізичних вправ, підтримання певного режиму дня.
13. Я пишаюся тим, що роблю роботу ретельно.
14. Найкраще мені працюється з логічно і аналітично мислячими людьми і менш добре з людьми, які поводять себе спонтанно і нерационально.

15. Я дбаю про коректність інтерпретації доступних мені даних і уникаю поспішних висновків.

16. Мені подобається приймати рішення обережно, після зважування альтернативних варіантів.

17. Нові, незвичайні ідеї мене приваблюють більшою мірою, ніж перевірені на практиці.

18. Мені не подобається неупорядкованість чого-небудь, я вважаю за краще систематизувати за деякою моделлю.

19. Я дотримуюся встановлених процедур до тих пір, поки вважаю їх ефективними для виконання роботи.

20. Мені подобається співвідносити мої дії з деякими загальними принципами.

21. У дискусіях мені подобається добиратися до суті.

22. Я схильний спілкуватися, дотримуючись дистанції, і підтримувати кілька формальні відносини з людьми на роботі.

23. Мені вдається успішно справлятися з новими і різноманітними завданнями.

24. Мені подобаються люди, які ведуть себе спонтанно і люблять жарти.

25. Я приділяю пильну увагу деталям, перш ніж прийти до якогось висновку.

26. Мені важко генерувати ідеї під впливом моменту.

27. Я вірю в можливість негайного досягнення суті питання.

28. Я обережний і не роблю дуже поспішних висновків.

29. Я вважаю за краще мати якомога більше джерел інформації: чим більше даних, тим краща можливість надається для обмірковування, є з чого вибрати.

30. Легковажні люди, які до всього ставляться недостатньо серйозно, звичайно дратують мене.

31. Я вислуховую точку зору інших людей, перш ніж щось зробити самому.

32. Я схильний відкрито виражати свої почуття.

33. У дискусіях мені подобається спостерігати за поведінкою інших учасників.

34. Я віддаю перевагу реагувати на події спонтанно і гнучко, а не планувати відповідь заздалегідь.

35. Я схильний захоплюватися технічними прийомами, такими як системний аналіз, блок-схеми та алгоритми, розгалужені програми, ситуаційне планування і т.д.

36. Мене турбує, якщо я повинен напружено працювати, щоб укластися в стислі терміни.

37. Я схильний оцінювати ідеї щодо їх практичного втілення.

38. Спокійні і вдумливі люди змушують мене відчувати себе ніяково.

39. Мене дратують люди, які діють занадто поспішно.

40. Важливіше користуватися справжнім моментом, ніж думати про минуле чи майбутнє.

41. Я думаю, що рішення, засновані на вдумливому аналізі всієї інформації, є більш розумними, ніж засновані на інтуїції.

42. Я схильний бути вимогливим до себе та інших і домагатися досконалості в усьому, особливо в роботі.

43. Під час обговорень я зазвичай пропоную безліч несподіваних, стихійних ідей.

44. На заняттях я висую практичні і реалістичні ідеї.
45. Часто правила існують для того, щоб вони порушувалися.
46. Я віддаю перевагу віддалитися від ситуації і розглянути всі перспективи.
47. Я вмію бачити невідповідності і слабкості в аргументах, що приводяться іншими людьми.
48. У цілому я більше говорю, ніж слухаю.
49. Часто я бачу кращі, більш практичні способи виконання чого-небудь.
50. Я думаю, що багато письмових доповідей слід скоротити, залишивши саму суть.
51. Я вважаю, що раціональне, логічне мислення сьогодні має зайняти провідне становище.
52. Я більш схильний до обговорення з людьми конкретних питань, ніж до участі в світських розмовах.
53. Мені подобаються люди, які охоче підходять до проблем з реалістичної, а не з теоретичної точки зору.
54. У ході обговорень мене дратують відхилення від теми і питання, що не стосуються справи.
55. Якщо мені потрібно написати доповідь, я схильний пропрацювати безліч варіантів перед тим, як зупинитися на остаточній версії.
56. Я намагаюся перевіряти ідеї, щоб переконатися, що вони працюють на практиці.
57. Я прагну знайти відповідь за допомогою логічного підходу.
58. Мені подобається багато говорити.
59. Під час обговорення я часто усвідомлюю, що я реаліст, що дотримується суті справи і уникає довгих міркувань.
60. Мені подобається ретельно обмірковувати альтернативні варіанти, перш ніж скласти свою думку.
61. Під час дискусій я часто усвідомлюю, що я неупереджений і об'єктивний.
62. Під час дискусій я займаю стриману позицію, а не позицію лідера, і я не схильний багато говорити.
63. Мені подобається, що я можу співвідносити поточні дії з більш довгостроковими і більш глобальною перспективою.
64. Коли щось йде не так, я прагну швидше закінчити з цим і врахувати в своєму досвіді.
65. Я схильний відкидати навіжені, несподівані ідеї як непрактичні.
66. Краще все ретельно обмірковувати, перш ніж діяти.
67. У цілому я охочіше слухаю, ніж говорю.
68. Я схильний бути жорстким з тими людьми, які не приймають логічний підхід.
69. У більшості випадків я вірю, що мета виправдовує засоби.
70. Я не надаю значення тому, зачеплені почуття людей, поки робота не закінчена.
71. Я вважаю обмеженою обставину щодо наявності конкретних цілей і планів.
72. Зазвичай я буваю одним з тих людей, хто перетворює життя в вечірку.
73. Я роблю все, що є доцільним, щоб робота була виконана.

74. Мені швидко набридає методична і тривала робота.
 75. Я суворий при аналізі основних пропозицій, принципів і теорій, що пов'язують факти і події.
 76. Мені завжди цікаво знати, що думають люди.
 77. Я віддаю перевагу, щоб заняття проводилися методично, ґрунтуючись на прийнятому порядку.
 78. Я уникаю суб'єктивних і однозначних тем.
 79. Я отримую задоволення від драми і хвилювань, кризової ситуації.
 80. Люди часто вважають, що я не чутливий до переживань.

Ключ до тесту

Для обробки бланка з відповіддю використовуйте таблиці нижче. У ній перераховані номери питань анкети. Відзначте, які питання були обрані при заповненні анкети. Порахуйте кількість позначок в кожному з чотирьох стовпців і запишіть результати в таблиці під стовпцями.

2	7	1	5
4	13	3	9
6	15	8	11
10	16	12	19
17	25	14	21
23	28	18	27
24	29	20	35
32	31	22	37
34	33	26	44
38	36	30	49
40	39	42	50
43	41	47	53
45	46	51	54
48	52	57	56
58	55	61	59
64	60	63	65
71	62	68	69
72	66	75	70
74	67	77	73
79	76	78	80

Завдання 3. Дослідити свій дослідницький потенціал за методикою Е. Мільмана (стандартизований варіант) та підготувати психологічний висновок.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Однією із ключових і найбільш складних проблем у підготовки фахівця є проблема формування його професійно-творчого потенціалу. Відзначимо, що необхідно чітко визначитися щодо ключового поняття, яким є поняття «потенціал», «творчий потенціал», «професійний потенціал». Термін «потенціал» досить широко використовується в різних галузях сучасного знання. У зв'язку з цим він не має свого єдиного й однозначного визначення, оскільки залежно від конкретної точки зору тієї чи іншої галузі науки трактується авторами по-різному.

Так, загальновідомо, що термін «**потенціал**» походить від латинського «potential», що означає «сила». Уперше цей термін як спеціальне позначення наукового об'єкта був використаний у природничо-наукових розробках з фізики. У межах предмета останньої, під потенціалом розуміють фізичну величину, що характеризує силове поле в окремій точці. Вже накопичено безліч праць, безпосередньо чи побічно присвячених проблемі потенціалу. Це свідчить про всезростаючий науковий інтерес до самого феномену, а також про його багатогранність і складну структурованість.

У сучасних умовах термін «потенціал», як свідчить вивчення довідкових видань і словників, використовується в іншому розумінні, а саме: як ступінь потужності в якомусь ставленні, або як сукупність засобів, необхідних для чогось; як позначення можливостей і джерел, які є в наявності, і які можуть бути використаними для досягнення певної мети, рішення якогось завдання.

На думку багатьох учених, якісним показником фахівця є його професійний потенціал, що базується на творчості, підготовці, вмінні адаптуватися до конкретних професійних умов. **Професійний потенціал** – сукупність ув'язаних у систему природних та набутих якостей, що визначають професійну спроможність особи виконувати свої професійні обов'язки на заданому рівні, база педагогічних знань, умінь в єдності з розвинутою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя та домагатися запроектованих результатів. Педагогічний потенціал складає сукупність педагогічних знань, умінь, навичок та здатність педагога творчо реалізовувати свої наміри, добиваючись цілей навчання.

Отже, під **потенціалом** треба розуміти динамічне інтегральне утворення, що визначає ресурсні можливості розвитку людини та її здатність до оволодіння і продуктивного здійснення різних видів діяльності. Потенціал формується протягом усього життя, починаючи з дитинства й через підлітковий та юнацький вікові періоди. Відтак людина на початку життєвого шляху прагне до розвитку свого потенціалу, а потім його повного розкриття. З погляду багатьох вітчизняних вчених творчий потенціал включає в себе всі властивості особистості – мислення, волю, пам'ять, знання, переконання. Загальним у всіх визначеннях творчого потенціалу є його здатність до виведення особистості на новий рівень життєдіяльності, перетворенню самої особи. Основи творчого потенціалу формуються, закладаються у процесі професійної підготовки.

Дослідження дослідницького потенціала особистості за методикою Е. Мільмана (стандартизований варіант).

Використовувані в методиці СПЗ (ситуативно-пошукові завдання) представляють собою розслідування в життєвому смисловому просторі, що виконуються в діалоговому режимі. Описувані в них ситуації досить незвичайні, але можливі в принципі; в той же час для респондента присутні певні питання, проблеми; її вирішення також має бути нетривіальне і досить дотепне. В процесі пошуку рішення випробовуваний може задавати експериментатору будь-які питання, сформульовані таким чином, щоб на них можна було відповісти твердженням або запереченням. Це питання-гіпотези: в них повинно бути

закладено певне припущення щодо тих чи інших характеристик ситуації, або щодо самого рішення. Процедури цього типу характерні для деяких пізнавальних ігор, зокрема для гри "Двадцять питань".

Процес рішення відбивається в реальному діалозі, взаємодії випробуваного з експериментатором. У процесі постійного висунення гіпотез і їх верифікації відбувається накопичення нової інформації, осмислення і переосмислення проблемної ситуації. При цьому випробовувані продукують зазвичай також питання до самих себе, проявляють вираження подиву чи розуміння, різні емоційні оцінки і коментарі, і т.д. Всі ці реакції можна розцінювати як рефлексивні дії.

Процес рішення являє собою певну послідовність дій - предметних і рефлексивних, що дає можливість реально зафіксувати весь процес вирішення і отримати кількісні оцінки розумового процесу.

Примітка: зазначена в умові відповідь на будь-яке завдання не є єдино вірною, але завдання вважається вирішеним коли респондент знайде саме цю відповідь.

Інструкція до тесту: *«Вам будуть запропоновані декілька ситуацій-завдань, досить незвичайних, але можливих в принципі. В процесі пошуку рішення ви можете задавати експериментатору будь-які питання, сформульовані таким чином, щоб на них можна було відповісти твердженням або запереченням. Це питання-гіпотези: в них повинно бути закладено певне припущення щодо тих чи інших характеристик ситуації, або щодо самого рішення».*

Тестовий матеріал.

Назва завдання: Ліфт

- Умова: Один чоловік кожен раз, приходячи додому, піднімався по сходах пішки, хоча жив досить високо.
- Питання: Чому він це робив?
- Відповідь: Він був занадто товстий і не влазив у двері ліфта.

Назва завдання: Шах

- Умова: Шах вирішив позбутися від свого візира. Для цього він заготовив два листа, де на обох було написано "Іди", викликав його і сказав: "Перед тобою два папірці. На одному написано "Залишайся ", на іншому - " Іди ". Яку ти витягнеш, так і буде, як там написано". Розумний візир зрозумів задум шаха і зміг перехитрити його і залишитися на своєму посту.
- Питання: Як він це зробив?
- Відповідь: Він узяв один листок, і швидко скрутивши, з'їв його, сказавши при цьому: "Нехай великий шах сам вирішить, яке його повеління на тому листку, який я витягнув ..."

Назва завдання: Чек

- Умова: Один чоловік ішов по вулиці. Побачивши магазин, він увійшов в нього, встав в чергу в касу і вибив чек на 5 копійок. Вийшовши

з магазину він викинув чек. Його занепокоєння пройшло.

- Питання: навіщо він це робив?
- Відповідь: він забув число і знайшов його на чеку.

Назва завдання: Церква

• Умова: Церква, цвинтар, дорога. За дорогою - самотня могила. На могилі камінь. На камені напис. Перед могилою сидить голодна людина і плаче.

- Питання: що написано на камені?
- Відповідь: "У попа була собака ..."-

Обробка і інтерпретація результатів тесту.

При обробці результатів методики враховуються такі критерії:

T - час рішення (хв.).

Σ - довжина рішення (загальне число ходів у вирішенні).

Σ_{inf} - інформативна база рішення (загальне число інформативних, значущих ходів). Інформативним ходом вважається той, результат який відсікає досить велика кількість можливих варіантів рішення.

Σ_{inf} / T - змістовний темп рішення. Інформативне накопичення в часі (в середньому на одну хвилину).

Σ_{inf} / Σ - змістова ефективність рішення. Інформативне накопичення в середньому на один хід.

З метою психодіагностичного аналізу всі показники диференціюються за рівнями рішення, на основі цих характеристик.

Завдання 4. Діагностувати власний тип мислення за методикою «Тип мислення» (в модифікації Г. Резапкіної) та підготувати психологічний висновок.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Існування державного замовлення на формування у системі вищої школи творчо працюючого майбутнього фахівця, на жаль, випереджує все ще невисоку ефективність впливу психології творчості на соціальну практику. На думку М.Г. Ярошевського, причини цього сховані в обмеженості методологічного потенціалу теоретичних схем, що застосовуються у психології креативності, яка приречена на застій без упровадження в цю галузь принципів історизму, соціокультурного детермінізму і відповідної цим принципам системної трактовки суб'єкта. Тому необхідно окреслити базові методологічні позиції, на яких ґрунтується теоретико-експериментальна програма дослідження чинників креативного мислення майбутніх психологів:

1. Пояснення будь-якого феномена психіки, за визначенням С. Л. Рубінштейна, О. М. Ткаченка, М. Г. Ярошевського та інших дослідників, повинно відбуватися при застосуванні всього арсеналу системи пояснювальних принципів психології. Отже, креативне мислення може бути адекватно і всебічно описане, лише будучи пропущене крізь "призму" системи принципів психології

та має розглядатися як особлива система і разом з тим елемент іншої, більш складної системи.

2. Системний підхід до вивчення креативного мислення має бути різноаспектним, таким, що інтегрує його складові: предметну, соціальну та особистісну. Вирішальну роль набуває соціокультурна детермінація та системогенез її вивчення як ключовий момент дослідження чинників креативного мислення та його процесуальності (тобто динаміки мікро та макророзвитку).

Інструкція: *«У кожної людини домінує певний тип мислення. Цей опитувальник допоможе Вам визначити тип свого мислення. Якщо згодні з виразом, в бланку поставте «+», якщо ні «-».»*

Тестовий матеріал:

1. Мені легше щось зробити самому, ніж пояснювати іншому.
2. Мені цікаво складати комп'ютерні програми.
3. Я люблю читати книжки.
4. Мені подобається живопис, скульптура, архітектура.
5. Навіть у налагодженій справі я намагаюся дещо покращити.
6. Я краще розумію, якщо мені пояснюють на предметах або малюнках.
7. Я люблю грати в шахи.
8. Я легко висловлюю свої думки як в усній, так і в письмовій формі.
9. Коли я читаю книжку, я чітко бачу її героїв та події, які в ній змальовуються.
10. Я надаю перевагу самостійному плануванню своєї роботи.
11. Мені подобається все робити своїми руками.
12. У дитинстві я створював свій шифр для переписки з друзями.
13. Я надаю велике значення сказаному слову.
14. Знайомі мелодії викликають у мене в голові певні картини.
15. Різноманітні захоплення роблять життя людини багатше та яскравіше.
16. При вирішуванні задачі мені легше йти методом спроб та помилок.
17. Мені цікаво розбиратися у природі фізичних явищ.
18. Мені цікава робота ведучого теле-радіопрограм, журналіста.
19. Мені легко уявити предмет чи тварину, яких немає у природі.
20. Мені більше подобається процес діяльності, ніж сам результат.
21. Мені подобалось в дитинстві збирати конструктор з деталей, лего.
22. Я надаю перевагу точним наукам (математика, фізика).
23. Мене захоплює точність та глибинність деяких віршів.
24. Знайомий запах викликає у моїй пам'яті події минулого.
25. Я не хотів би підпорядковувати своє життя певній системі.
26. Коли я чую музику, мені хочеться танцювати.
27. Я розумію красу математичних формул.
28. Мені легко говорити перед будь-якою аудиторією.
29. Я люблю відвідувати виставки, вистави, концерти.

30. Я піддаю сумніву навіть те, що для інших є очевидним.
31. Я люблю займатися рукоділлям, щось майструвати.
32. Мені б було цікаво розшифрувати древні тайнописання.
33. Я легко засвоюю граматичні конструкції мови.
34. Я згоден з Ф. М. Достоевським, що краса врятує світ.
35. Не люблю ходити одним і тим же шляхом.
36. Істинно тільки те, до чого можна доторкнутися руками.
37. Я легко запам'ятовую формули, символи, умовні позначення.
38. Друзі люблять слухати, коли я їм щось розповідаю.
39. Я легко можу уявити в образах зміст розповіді чи фільму.
40. Я не можу заспокоїтись, доки не доведу свою роботу до бездоганності.

Обробка результатів.

№	Тип мислення	Питання
1.	предметно-дійове	1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36
2.	абстрактно-символічне	2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37
3.	словесно-логічне	3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38
4.	наочно-образне	4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39
5.	креативність (творчість)	5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

Підрахуйте кількість плюсів у кожній з п'яти ліній. Кожна лінія відноситься до певного типу мислення. Кількість балів у кожній стрічці вказує на рівень розвитку даного типу мислення:

- 0-2 – низький,
- 3-5 – середній,
- 6-8 – високий.

Інтерпретація результатів:

Тип мислення – індивідуальний спосіб перетворення інформації. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність в конкретних видах професійної діяльності.

Виокремлюють 4 базових типи мислення, кожний з яких володіє специфічними характеристиками: предметне, образне, знакове та символічне мислення. У даній версії опитувальника типи мислення уточнені у співвідношенні з наявними у вітчизняній психології класифікаціями (предметно-дійове, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне).

Незалежно від типу мислення людина може характеризуватися певним рівнем креативності (творчих здібностей). Профіль мислення, який відображає домінуючі способи переробки інформації та рівень креативності, є найважливішою індивідуальною характеристикою людини, визначаючою її стиль діяльності, схильності, інтереси та професійну спрямованість.

Предметно-дійове мислення притаманне людям справи. Вони засвоюють інформацію через рухи. Зазвичай вони володіють хорошою координацією дій. Їх руками створений весь оточуючий нас предметний світ. Вони керують машинами, стоять біля станків, збирають комп'ютери. Без них неможливо реалізувати найблискавичнішу ідею. Цей тип мислення важливий для спортсменів, танцюристів, артистів.

Абстрактно-символічним мисленням володіють багато вчених – фізики-теоретики, математики, економісти, програмісти, аналітики. Вони можуть засвоювати інформацію за допомогою математичних кодів, формул та операцій, до яких не можна ні доторкнутися, ні уявити. Завдяки особливостям такого мислення, на основі гіпотези, зроблені численні відкриття у всіх областях науки.

Словесно-логічне мислення виокремлює людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом (от лат. *verbalis* – словесний). Завдяки розвинутому словесно-логічному мисленню вчених, викладач, перекладач, письменник, філолог, журналіст можуть сформулювати свої думки та донести їх до людей. Це вміння необхідне керівникам, політикам та суспільним діячам.

Наочно-образним мисленням володіють люди з художнім складом розуму, які можуть уявити і те, що було, і те, чого ніколи не було і не буде – художники, поети, письменники, режисери. Архітектор, конструктор, дизайнер, режисер мають володіти розвинутим наочно-образним мисленням.

Креативність – це здатність міркувати творчо, знаходити нестандартні рішення задач. Це рідка та нічим не замінна якість, яка виокремлює людей талановитих у будь-якій сфері діяльності.

У чистому вигляді ці типи мислення зустрічаються рідко. Для багатьох професій необхідно поєднання різних типів мислення, наприклад, для психолога. Таке мислення називають синтетичним.

Визначений провідний тип мислення варто співвіднести з обраним видом діяльності чи профілем навчання. Яскраво виражений тип мислення надає деякі переваги у засвоєнні відповідних видів діяльності. Але найважливішими є здібності та інтерес до майбутньої професії.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно проведеної діагностики.

Тема № 6 Організація наукового дослідження та публікування результатів наукових досліджень.

Практичне заняття: побудова власного курсового дослідження, запобігання плагіату та дотримання кодексу доброчесності та використання ресурсів Інтернет при пошуку наукової інформації.

Навчальна мета заняття: закріпити знання щодо побудови власного курсового дослідження, щодо запобігання плагіату та дотримання кодексу доброчесності при написанні наукових робіт та пошуку необхідної наукової інформації в мережі Інтернет та подальше її оформлення у тези доповідей.

Кількість годин - 6 год. (денна форма навчання), 2 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Формування практичних навичок щодо самостійного планування, організації та здійснення психологічного дослідження.
2. Перевірка навичок збирання та критичного опрацювання, аналізу та узагальнення психологічної інформації з різних джерел.
3. Відпрацювання навичок відбору валідного і надійного психодіагностичного інструментарію.
4. Відпрацювати правила оформлення цитувань.
5. Перевірка знань здобувачів щодо порушень академічної доброчесності.
6. Відпрацювати навички пошуку науково-технічної інформації в мережі Інтернет.
7. Перевірка навичок написання наукової роботи у вигляді тез доповідей.

Література.

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посібник. Київ: Центр учб. літ., 2016. 357 с.
2. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2010. 240 с.
3. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посібник. Харків: Право, 2017. 446 с.
4. Корягін М.В., Чік М.Ю. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К.: Алерта, 2019. 490 с.
5. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
6. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К. : Кондор, 2016. 206 с.
7. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / уклад.: А.В. Байлов, О.М. Литвинов, В.В. Чумак; за заг. ред. О.М. Головка. Харків : ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

9. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. К.: ІООД НАПН України, 2017. 144с.

10. Методичні рекомендації для організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методологія наукового дослідження» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх напрямів підготовки) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. О.К. Садовніков. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 43 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: ручка, папір, методичне видання з написання курсових робіт на 3-му курсі, комп'ютер, Інтернет.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку практичного заняття викладач вітає здобувачів вищої освіти, називає тему, мету, план та структуру заняття, повторює матеріал лекції: сутність та основні етапи організації наукового дослідження; особливості емпіричного і теоретичного етапів дослідження; вибір засобів і методів дослідження; виклад та обґрунтування наукових результатів; запобігання плагіату та дотримання кодексу доброчесності; виклад та обґрунтування наукових результатів; наукова публікація: поняття, функції, основні види.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Завдання 1. Складіть план передбачуваної курсової роботи за тематикою вашого наукового дослідження. Сформулюйте актуальність, об'єкт, предмет, завдання та методи дослідження.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Тему курсового дослідження здобувачі обирають самостійно, керуючись переліком, який наведено у рекомендованій тематиці, або власними науковими інтересами. Обираючи тему курсової роботи, студентам необхідно враховувати відповідність її спрямованості своїм науковим і практичним інтересам, розробкам, що вже мають, можливостям збирання первинної інформації тощо. Обираючи тему, слід враховувати її актуальність та новизну, можливість проведення запланованих досліджень у конкретних реальних умовах за час, відведений на виконання роботи. Обрання теми визначається насамперед тим, чи може автор організувати дослідження: проаналізувати літературу з обраної проблеми, підібрати методики, знайти потрібну кількість досліджуваних і мотивувати їх. Необхідно ретельно проаналізувати, що потрібно для дослідження за обраною темою, та чи реально виконати роботу в запланований термін. Непродуманість часових можливостей та можливостей пошуку досліджуваних часто є перешкодою для своєчасного виконання курсової роботи. Під час виконання курсової роботи студента консультує керівник. Крім того, здобувач у випадку необхідності може користуватись консультаціями інших викладачів як випускаючої кафедри, так і інших кафедр університету.

Формулювання теми повинно бути конкретним. Назва має бути інформативною, лаконічною, відбивати сутність досліджуваної проблеми, містити об'єкт і предмет дослідження, вказувати на мету та завершеність

досліджень. Не бажано формулювати в назві «Деякі питання...», «Дослідження деяких аспектів...», «До питання...». Надмірно узагальнені формулювання не відображають змісту проблеми.

Після вибору теми дослідження, узгодження її з керівником, студент має скласти план та вступ курсової роботи. План курсової роботи складається студентом самостійно на основі ознайомлення з літературними джерелами щодо обраної теми. Вступ передбачає; 2-3 ключових, взаємопов'язаних, розміщених у логічній послідовності абзаци актуальності обраного дослідження, в яких має бути розкрита сутність обраної теми; об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження, прогнозована структура роботи.

Завдання 2. Оцініть оригінальність та визначте перелік цитованих джерел запропонованого викладачем тексту, використовуючи програму «Антиплагіат».

Методичні матеріали до практичного заняття.

Існує декілька видів порушення академічної доброчесності:

Академічний плагіат — це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

Самоплагіат — оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

Фабрикація — вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

Фальсифікація — свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

Списування — виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

Обман — надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;

Хабарництво — надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

Необ'єктивне оцінювання — свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Завдання 3. Здійсніть пошук інформації по темі своєї науково-дослідницької роботи в електронних каталогах бібліотек України та інших країн світу. Вивчити стандарти і нормативи з оформлення результатів наукових досліджень, підготовки наукових доповідей, публікацій на семінари та конференції. На основі виконаної роботи напишіть тези доповідей з досліджуваної тематики для участі в студентській науково-практичній конференції.

Методичні матеріали до практичного заняття.

Для ефективного пошуку науково-технічної інформації необхідно знати електронні адреси основних науково-технічних ресурсів мережі Інтернет. Наведемо деякі з таких адрес.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
2. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
3. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
4. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
5. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>
6. Пошукова система Base <https://www.base-search.net/>
7. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
8. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
9. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
10. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно організації наукового дослідження.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посібник. Київ: Центр учб. літ., 2016. 357 с.
2. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2010. 240 с.
3. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посібник. Харків: Право, 2017. 446 с.
4. Корягін М.В., Чік М.Ю. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К.: Алерта, 2019. 490 с.
5. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
6. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2016. 206 с.
7. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / уклад.: А.В. Байлов, О.М. Литвинов, В.В. Чумак; за заг. ред. О.М. Головка. Харків : ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

9. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. К.: ІПОД НАПН України, 2017. 144с.

10. Методичні рекомендації для організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методологія наукового дослідження» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх напрямів підготовки) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. О.К. Садовніков. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 43 с.

Допоміжна:

11. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. 3-є вид., перероб. і допов. К.: ВД «Професіонал», 2015. 240 с.

12. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.

13. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень. К.: РНКЦ «ДІНІТ», 2010. 259 с.

14. Грищенко І.М., Григоренко О.М., Борисенко В.О. Основи наукових досліджень. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 186 с.

15. Михайличенко О.В. Історія науки і техніки : навч. посіб. Суми : СумДПУ, 2013. 346 с.

16. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології : навчально-методичний посібник. Київ: Ніка-Центр, 2013. 204 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

17. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>

18. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>

19. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>

20. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>

21. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>

22. Пошукова система Base <https://www.base-search.net/>

23. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>

24. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>

25. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>

26. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>